

Οι φρικαλεότητες των δημοκρατικών

Σύνδεση με τα προηγούμενα

Οι Πελοποννήσιοι διστάζουν να επιτεθούν στην Κέρκυρα, ενώ μετά την είδηση ότι πλησιάζει ισχυρός αθηναϊκός στόλος αποφασίζουν να αναχωρήσουν από την περιοχή.

Κύρια σημεία της ενότητας

- Οι Πελοποννήσιοι αποπλέουν μέσω Λευκάδας.
- Οι δημοκρατικοί επιδίδονται σε ακρότητες και θηριωδίες – «Πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου».

Μετάφραση του αρχαίου κειμένου

Οἱ μὲν οὖν Πελοποννήσιοι εὐθύς τῆς νυκτὸς
ἐκομίζοντο κατὰ τάχος ἐπ' οἴκου
παρὰ τὴν γῆν·
καὶ ὑπερενεγκόντες τὰς ναῦς τὸν Λευκαδίων
ἰσθμόν,
ὅπως μὴ ὀφθῶσιν περιπλέοντες,

ἀποκομίζονται.

Κερκυραῖοι δὲ αἰσθόμενοι
τάς τε Ἀττικὰς ναῦς προσπλεύσας
τάς τε τῶν πολεμίων οἰχομένας,

Οἱ Πελοποννήσιοι λοιπὸν ἀμέσως τῇ νύχτᾳ
αναχωροῦσαν γρήγορα γιὰ τὴν πατρίδα τους
(πλέοντας) κοντὰ στὴ στεριά·
καὶ, ἀφοῦ μετέφεραν τὰ πλοῖα τους πάνω ἀπὸ
τὸν ἰσθμὸ τῆς Λευκάδας,
γιὰ νὰ μὴ γίνουν ἀντιληπτοὶ ὅτι πλέουν γύρω γύ-
ρω ἀπὸ τὸ νησί,
ἀπομακρύνονται.

Οἱ Κερκυραῖοι ὁμῶς, ὅταν κατάλαβαν
ὅτι τὰ αττικὰ πλοῖα πλησίαζαν
καὶ ὅτι τὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν εἶχαν φύγει,

Λεξιλόγιο

κομίζομαι: μεταφέρομαι, ταξιδεύω * κατὰ τάχος: γρήγορα * ἐπ' οἴκου: πρὸς τὴν πατρίδα * παρὰ τὴν γῆν: κοντὰ στὴ στεριά * ὑπερενεγκόντες < ὑπερφέρω τι: μεταφέρω κάτι πάνω ἀπὸ ἓνα σημεῖο * ὀφθῶσιν < ὀράομαι -ῶμαι: γίνομαι ἀντιληπτός * ὅπως μὴ ὀφθῶσιν: ενν. ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων * περιπλέω: πλέω γύρω ἀπὸ * ἀποκομίζομαι: ἀποσύρομαι, ἀποχωρῶ, ἀπομακρύνομαι * αἰσθόμενοι < αἰσθάνομαι: ἀντιλαμβάνομαι, ἐννοῶ, καταλαβαίνω * προσπλέω: πλησιάζω * οἰχομένας < οἰχομαι: ἔχω φύγει, «εἶμαι φευγάτος» *

λαβόντες ἤγαγον ἐς τὴν πόλιν τοὺς τε Μεσση-
νίους
ὄντας πρότερον ἔξω,

καὶ κελεύσαντες τὰς ναῦς ἃς ἐπλήρωσαν
περιπλεῦσαι ἐς τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα,

ἐν ὧσφ περιεκομίζοντο,
εἰ λάβοιέν τινα τῶν ἐχθρῶν,
ἀπέκτεινον·
καὶ ἐκβιβάζοντες ἐκ τῶν νεῶν
ὄσους ἔπεισαν ἐσβῆναι
ἀπεχρῶντο,
ἐλθόντες τε ἐς τὸ Ἥραιον
ἔπεισαν ὡς πεντήκοντα ἄνδρας τῶν ἱκετῶν ὑπο-
σχεῖν δίκην

καὶ κατέγνωσαν πάντων θάνατον.
Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἱκετῶν,
ὅσοι οὐκ ἐπείσθησαν,
ὡς ἑώρων τὰ γιγνόμενα,
διέφθειρον ἀλλήλους αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ,
καὶ τινες ἀπήγχοντο ἐκ τῶν δένδρων,
οἱ δ' ἀνηλοῦντο
ὡς ἕκαστοι ἐδύναντο.

Ἡμέρας τε ἑπτά,
ἃς παρέμεινε ὁ Εὐρυμέδων ἀφικόμενος ταῖς
ἑξήκοντα ναυσί,
Κερκυραῖοι ἐφόνευον σφῶν αὐτῶν τοὺς δο-
κοῦντας εἶναι ἐχθροὺς,
ἐπιφέροντες μὲν τὴν αἰτίαν τοῖς καταλύουσιν
τὸν δῆμον,

αφοῦ πήραν τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς οδήγησαν
στην πόλη,
οἱ οποίοι προηγουμένως ἦταν ἔξω (ενν. ἀπὸ τὴν
πόλη),

καὶ, αφοῦ διέταξαν τὰ πλοία που ἐπὰνδρῶσαν
να πλεύσουν γύρω γύρω πρὸς (: με κατεύθυνση)
τὸ Ὑλλαϊκὸ λιμάνι,

ενώ αὐτὰ περιφέρονταν,
ἀν ἐπίαναν κάποιον ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς,
τον σκότωναν·

καὶ, αφοῦ ἀποβίβαζαν ἀπὸ τὰ πλοία
ὄσους ἔπεισαν νὰ μπουν σ' αὐτὰ,
τοὺς σκότωναν,

καὶ, αφοῦ πήγαν στὸν ναὸ τῆς Ἥρας,
ἔπεισαν περίπου πενήντα ἱκέτες νὰ δικαστοῦν

καὶ τοὺς καταδίκασαν ὅλους σὲ θάνατο.

Οἱ περισσότεροι ὁμῶς ἀπὸ τοὺς ἱκέτες,
ὅσοι δὲν πείστηκαν,

καθὼς ἐβλεπαν αὐτὰ που γίνονταν,
σκότωναν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἐκεῖ μέσα στὸν ναό,
καὶ μερικοὶ ἀπαγχονίζονταν ἀπὸ τὰ δέντρα,
ενώ ἄλλοι τερμάτιζαν τὴ ζωὴ τους
ὅπως μπορούσε ὁ καθένας.

Καὶ γιὰ ἑφτά ἡμέρες,

ὅσο ἔμεινε ὁ Εὐρυμέδοντας ἀφότου ἦρθε με ἐξή-
ντα πλοία,

οἱ Κερκυραῖοι σκότωναν ἀπὸ αὐτοὺς ὄσους θε-
ωρούσαν ὅτι εἶναι ἐχθροί,

καὶ, μολονότι ἀπέδιδαν τὴν κατηγορία σὲ ὄσους θε-
προσπαθοῦσαν νὰ καταλύσουν τὸ δημοκρα-
τικὸ πολίτευμα,

κελεύω: διατάζω * ἐπλήρωσαν < πληρόω -ῶ: επανδρώνω, εξοπλίζω * περικομίζομαι: περιφέρομαι
* ἀποκτείνω: φονεύω, σκοτώνω * ἐκβιβάζω: αποβιβάζω * ἀπεχρῶντο < ἀποχρῶμαί τινα: σκο-
τώνω κάποιον * δίκην ὑπέχω: δικάζομαι * καταγιγνώσκω τινὸς θάνατον: καταδικάζω κάποιον σὲ
θάνατο * αὐτοῦ: ἐκεῖ * ἀπήγχοντο < ἀπάγχομαι: απαγχονίζομαι * ἐκ τῶν δένδρων: ενν. τὰ οποία
βρίσκονταν στὸ ἱερό * ἀνηλοῦντο < ἀναλόομαι -οῦμαι: τερματίζω τὴ ζωὴ μου * ἐπιφέρω τινὶ αἰτίαν:
αποδίδω, επιρρίπτω κατηγορία ἐναντίον κάποιου * τοῖς καταλύουσιν (μτχ. — αποπειρατικός ενεστ.):
ὄσους προσπαθοῦσαν νὰ καταλύσουν τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα *

ἀπέθανον δέ τινες καὶ ἔνεκα ἰδίας ἔχθρας,
καὶ ἄλλοι (ἀπέθανον) ὑπὸ τῶν λαβόντων
ὀφειλομένων σφίσι χρημάτων·
πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου,
καὶ οἷον φιλεῖ γίνεσθαι ἐν τῷ τοιούτῳ,

οὐδὲν ὅ,τι οὐ ξυνέβη
καὶ ἔτι περαιτέρω (ξυνέβη).
Καὶ γὰρ πατὴρ ἀπέκτεινε παῖδα
καὶ ἀπεσπῶντο ἀπὸ τῶν ἱερῶν

καὶ ἐκτείνοντο πρὸς αὐτοῖς,
οἱ δέ τινες καὶ περιοικοδομηθέντες

ἀπέθανον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διονύσου.

μερικοὶ σκοτώθηκαν καὶ ἐξαιτίας προσωπικῆς
ἐχθρας,
καὶ ἄλλοι (φονεύτηκαν) ἀπὸ τῶν οφειλέτες τους
για χρήματα που τους οφείλονταν·
καὶ διαπράχθηκαν κάθε είδους φόνοι
καὶ ἀπὸ ὅσα συνηθίζεται νὰ γίνονται σε τέτοιες

περιστάσεις
τίποτα δεν παραλείφθηκε που νὰ μην ἔγινε
καὶ ἀκόμα περισσότερα.
Γιατί ὁ πατέρας σκότωνε τὸν γιο
καὶ ἀπομακρύνονταν με τὴ βία ἀπὸ τὰ ἱερά (οἱ
ικέτες)
καὶ φονεύονταν κοντὰ σ' αὐτά,
καὶ κάποιοι μάλιστα, αφοῦ περικλείστηκαν με
τείχος,
πέθαναν μέσα στον ναό του Διονύσου.

ἀπέθανον < ἀποθνήσκω (ὡς παθ. τοῦ ἀποκτείνω): φονεύομαι, σκοτώνομαι * ὑπὸ τῶν λαβόντων:
ἀπὸ τῶν οφειλέτες * καὶ ἄλλοι (ἀπέθανον) ... σφίσι χρημάτων: δηλ. αὐτοὶ που εἶχαν δανειστεί χρή-
ματα σκότωναν τοὺς δανειστὲς τοὺς γιὰ νὰ μην ἀναγκαστοῦν νὰ τοὺς ἐπιστρέψουν τὰ χρήματα * πᾶσά
τε ἰδέα κατέστη θανάτου: (κατὰ λέξη) καὶ κάθε μορφή θανάτου παρουσιάστηκε – (πιο ελεύθερα) καὶ
διαπράχθηκαν κάθε είδους φόνοι * φιλεῖ: συνηθίζεται * ἐν τῷ τοιούτῳ = ἐν τῇ τοιαύτῃ περιστάσει:
σε τέτοιες περιστάσεις * ἀπεσπῶντο < ἀποσπάομαι -ῶμαι: ἀπομακρύνομαι * περιοικοδομηθέντες <
περιοικοδομέομαι -οῦμαι: χτίζομαι, περιτειχίζομαι, περικλείομαι ἀπὸ τεῖχος

Νοηματικὴ ἀπόδοση τοῦ κειμένου

Ὅταν οἱ Πελοποννήσιοι πληροφορήθηκαν ὅτι ἰσχυρές ἀθηναϊκές δυνάμεις κατέφταναν
πρὸς βοήθεια τῶν Κερκυραίων δημοκρατικῶν, ἐφυγαν ἐσπευσμένα ἀπὸ τὸ νησί. Μάλι-
στα προσπάθησαν νὰ ἀποφύγουν με κάθε τρόπο τὴ συνάντησιν με τὸν ἀθηναϊκὸ στόλο,
γι' αὐτὸ πέρασαν πάνω ἀπὸ τὸν ἰσθμὸ τῆς Λευκάδας ἀντὶ νὰ πλεύσουν στ' ἀνοιχτά.

Οἱ Κερκυραῖοι δημοκρατικοί, ἀναθαρρημένοι ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ πελοποννησι-
ακοῦ στόλου καὶ τὴν ἀποστολὴν ἀθηναϊκῆς βοήθειας, ἀλλάξαν ἀμέσως τακτικὴ ἀπέναντι
στοὺς ὀλιγαρχικοὺς. Ἐτσι, αφοῦ οδήγησαν στὴν πόλιν τοὺς 500 Μεσσηνίους που ἀπο-
τελοῦσαν τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τοῦ Νικόστρατου καὶ διέταξαν τὰ πλοία τοὺς νὰ
μεταφερθοῦν στὸ Ὑλλαϊκὸ λιμάνι, ξέσπασαν με ἀγριότητα ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων τοὺς
καὶ ἐπιδόθηκαν σε βίαιες πράξεις που αἱματοκύλισαν τὴν Κέρκυρα. Ἀρχισαν λοιπὸν νὰ
σκοτώνουν ὅσους ὀλιγαρχικοὺς ἐπιάναν, ἐξόντωσαν ἀκόμα καὶ αὐτοὺς που ἀγωνίζονταν
στὰ πλοία μαζί τοὺς καὶ ὕστερα ἀπὸ στημένη δίκη καταδίκασαν σε θάνατον 50 ἱκέτες ἀπὸ

αυτούς που είχαν καταφύγει στον ναό της Ήρας. Βλέποντας τη μανία των δημοκρατικών και καταλαβαίνοντας ότι δεν υπήρχε ελπίδα σωτηρίας, οι ολιγαρχικοί άρχισαν να αλληλοσκοτώνονται ή να αυτοκτονούν με όποιον τρόπο μπορούσαν. Για επτά ημέρες που ο Ευρυμέδοντας παρέμεινε με τον στόλο του στην Κέρκυρα οι Κερκυραίοι δημοκρατικοί φόνευαν τους εχθρούς τους με το πρόσχημα ότι προσπάθησαν να καταλύσουν τη δημοκρατία. Πίσω όμως από τους φόνους κρύβονταν άλλες αιτίες, όπως η προσωπική έχθρα και τα χρέη.

Δεν υπήρξε λοιπόν αγριότητα που να μη συνέβη αυτό το διάστημα στην Κέρκυρα. Ο πατέρας σκότωνε το παιδί του, οι ικέτες αποσπόνταν βίαια από τα ιερά και φονεύονταν, ενώ κάποιοι χτίστηκαν ζωντανοί στον ναό του Διονύσου και πέθαναν από την πείνα. Γραπτοί και άγραφοι νόμοι καταλύθηκαν και χάθηκε κάθε έννοια ηθικής, δικαιοσύνης και ανθρωπιάς.

Γραμματικά σχόλια

(Αναγνώριση τύπων – Αρχικοί χρόνοι)

νυκτός: γεν. εν., γένους θηλ. του ουσ. γ' κλίσης ἡ νύξ, τῆς νυκτός.

τάχος: αιτ. εν., γένους ουδ. του ουσ. γ' κλίσης τὸ τάχος, τοῦ τάχους.

έκομίζοντο: γ' πληθ. οριστ. παρατατικού του ρ. *κομίζομαι* (= μεταφέρομαι, ταξιδεύω).

ΑΡΧΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ: κομίζομαι, έκομιζόμην, κομιοῦμαι, κομισθήσομαι (παθ.), έκομισάμην, έκομίσθην (παθ.), κεκόμισμαι, έκεκομίσμην.

γῆν: αιτ. εν., γένους θηλ. του συνηρημένου ουσ. α' κλίσης ἡ γῆ, τῆς γῆς.

ὑπερενεγκόντες: ονομ. πληθ., γένους αρσ. της μτχ. αορίστου β' του ρ. *ὑπερφέρω* < ὑπέρ + φέρω (= μεταφέρω κάτι πάνω από ένα σημείο).

ΑΡΧΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ: ὑπερφέρω, ὑπερέφερον, ὑπεροίσω, ὑπερήνεγκα, ὑπερήνεγκον (αόρ. β'), ὑπερενήνοχα, ὑπερενηνόχειν.

ναῦς: αιτ. πληθ., γένους θηλ. του ανώμαλου (μεταπλαστού) ουσ. ἡ ναῦς, τῆς νεώς.

περιπλέοντες: ονομ. πληθ., γένους αρσ. της μτχ. ενεστώτα του ρ. *περιπλέω* < *περί* + *πλέω* (= πλέω γύρω από).

ΑΡΧΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ: περιπλέω, περιέπλεον, περιπλεύσομαι/περιπλευσοῦμαι, περιέπλευσα, περιέπλευκα, περιεπεπλεύκειν.

ὀφθῶσιν: γ' πληθ. υποτ. παθ. αορίστου του ρ. *ὀράομαι* - *ῶμαι* (= γίνομαι αντιληπτός, φαίνομαι).

ΑΡΧΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ: ὀρῶμαι, ἑωρώμην, ὀφθήσομαι (παθ.), εἰδόμην (αόρ. β'), ὤφθην (παθ.), ἐό(ώ)ραμαι/ῶμαι.

ἀποκομίζονται:

Ερμηνευτικά – Ιδεολογικά σχόλια

Η αποχώρηση του πελοποννησιακού στόλου (τῆς νυκτὸς εὐθὺς κατὰ τάχος ἐκομίζοντο)

Μετά την πληροφορία για την αποστολή αθηναϊκής βοήθειας στους Κερκυραίους δημοκρατικούς οι Πελοποννήσιοι αποφασίζουν να εγκαταλείψουν εσπευσμένα

την Κέρκυρα. Φεύγουν για την πατρίδα τους κρυφά, μέσα στη νύχτα, χωρίς καθυστερήσεις και πλέοντας κοντά στα παράλια της Θεσπρωτίας. Όλες αυτές οι προφυλάξεις δείχνουν ότι οι Πελοποννήσιοι δεν θέλουν να αναμετρηθούν με τους αντιπάλους τους που πλέον υπερτερούσαν αριθμητικά, αφού τα 60 πλοία του Ευρυμέδοντα μαζί με τα 12 του Νικόστρατου και τα 30 των Κερκυραίων (συνολικά 102 πλοία) σχημάτιζαν ισχυρότατη ναυτική δύναμη την οποία δύσκολα θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τα 53 πελοποννησιακά πλοία.

Πάντως στην αναφορά του Θουκυδίδη για τους Πελοποννησίους μπορεί να διακρίνει κανείς κάποια **ειρωνική αιχμή** σχετικά με τον χρόνο (τῆς νυκτός) και τον τρόπο (εὐθὺς - κατὰ τάχος) φυγῆς τους. Οι Πελοποννήσιοι με την κρυφή και βιαστική αποχώρησή τους φάνηκαν ανέντιμοι απέναντι στους Κερκυραίους ομοϊδεάτες τους, αφού τους εγκατέλειψαν χωρίς κανέναν ενδοιασμό στο εκδικητικό μένος των δημοκρατικών, αντί να παραμείνουν και να τους προσφέρουν τη βοήθεια και την προστασία τους.

Η διέλευση από τον ισθμό της Λευκάδας (καὶ ὑπερενεγκόντες τὸν Λευκαδίων ἰσθμὸν τὰς ναῦς)

Φεύγοντας από τη Λευκίμμη ο στόλος των Πελοποννησίων κατευθύνεται προς τη Λευκάδα. Ο Αλκίδας, που δεν θέλει να συναντηθεί με τους Αθηναίους αλλά δεν γνωρίζει πού ακριβῶς αυτοί βρίσκονται, αποφεύγει να κάνει τον γύρο του νησιού και να πλεύσει στ' ανοιχτά. Αντίθετα, αποφασίζει να περάσει από τον ισθμό της Λευκάδας και να σύρει τα πλοία του πάνω απ' αυτόν με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων, των ὀγκῶν (την εποχή εκείνη η Λευκάδα ενωνόταν με την Ακαρνανία με μια στενή λωρίδα ξηράς). Υπολογίζει βέβαια ο Αλκίδας ότι οι Αθηναίοι δεν θα επιχειρούσαν να κάνουν το ίδιο, όχι μόνο γιατί η διέλευση του ισθμού ήταν περισσότερο κοπιώδης από το να παρακάμψουν το νησί αλλά και γιατί η Λευκάδα είχε ταχθεί με το μέρος των Σπαρτιατών, άρα θα είχε εχθρικές διαθέσεις απέναντι στον αθηναϊκό στόλο. Έτσι, με την παραπάνω τακτική ο Σπαρτιάτης ναύαρχος καταφέρνει να αποφύγει την αναμέτρηση με τον πιο έμπειρο και πιο ισχυρό αριθμητικά αθηναϊκό στόλο και να επιστρέψει στην Πελοπόννησο.

Οι πρώτες αντιδράσεις των Κερκυραίων δημοκρατικών (λαβόντες τούς τε Μεσσηνίους ... καὶ τὰς ναῦς περιπλεῦσαι ... λιμένα)

Όταν οι Κερκυραίοι δημοκρατικοί αντιλήφθηκαν ότι ο πελοποννησιακός στόλος έφυγε από την Κέρκυρα και ότι αντίστοιχα κατέφταναν οι αθηναϊκές δυνάμεις, αναθάρρησαν. Απελευθερωμένοι από τον φόβο

που τους είχε προκαλέσει η πελοποννησιακή απειλή, αισθάνθηκαν ότι ελέγχουν πλήρως την κατάσταση και προετοιμάστηκαν για **την εξόντωση των αντιπάλων τους και την εδραίωση της εξουσίας τους** στο νησί. Το πρώτο πράγμα που έκαναν ήταν να φέρουν μέσα στην πόλη τους 500 Μεσσηνίους που αποτελούσαν τα πληρώματα των πλοίων του Νικόστρατου. Η ενέργειά τους αυτή αποσκοπούσε στην ενίσχυση των δημοκρατικών και τον παράλληλο εκφοβισμό των ολιγαρχικών. Η παρουσία των Μεσσηνίων, που ήταν φανατικοί εχθροί των Λακεδαιμονίων και των υποστηρικτών τους, θα ενθαρρύνει τις θηριωδίες που ακολούθησαν· ωστόσο, δεν αναφέρεται από τον Θουκυδίδη αν πήραν ενεργά μέρος σ' αυτές.

Στη συνέχεια οι δημοκρατικοί διέταξαν τα 30 πλοία που είχαν επανδρωθεί στο λιμάνι του Αλκίδα κοντά στην αγορά να μεταφερθούν στο Υλλαϊκό λιμάνι, που το είχαν υπό τον πλήρη έλεγχό τους από την αρχή των γεγονότων. Αυτό επίσης που επιδίωκαν με τη μετακίνηση του στόλου ήταν να απομακρύνουν τους ευρισκόμενους στα πλοία ολιγαρχικούς από τους ομοϊδεάτες τους που βρίσκονταν στην αγορά και το Ήραιο. Έτσι

οι ολιγαρχικοί στα πλοία δεν θα έβλεπαν τις σφαγές των συντρόφων τους που θα επακολουθούσαν και δεν θα μπορούσαν να επέμβουν και να τις αποτρέψουν.

Το ξέσπασμα της βίας (εί τινα λάβοιεν, απέκτεινον ... έκβιβάζοντες ἀπεχρῶντο ... κατέγνωνσαν πάντων θάνατον)

Από αυτό το σημείο οι δημοκρατικοί είναι πλέον ασυγκράτητοι. Τυφλωμένοι από το μίσος επιδίδονται σε ακραίες, αποτρόπαιες πράξεις χωρίς έλεος και χωρίς ηθικούς ενδοιασμούς. **Η σφαγή** που ακολουθεί είναι

φοβερή. Όσο τα πλοία περιέπλεαν από το λιμάνι του Αλκίνου στο Υλλαϊκό λιμάνι οι δημοκρατικοί σκότωναν όσους αντιπάλους τους έπεφταν στα χέρια τους (η φράση *εί τινα λάβοιεν* υποδηλώνει ότι οι ολιγαρχικοί, καταλαβαίνοντας τις πραγματικές προθέσεις των δημοκρατικών, είχαν κρυφτεί). Έπειτα κατέβασαν τους ολιγαρχικούς από τα πλοία και τους εκτέλεσαν. Δεν λυπήθηκαν δηλαδή ούτε αυτούς που δέχτηκαν να αγωνιστούν μαζί τους για τη σωτηρία της πατρίδας ενάντια στους ομόφρονές τους. Επίσης μπήκαν στον ναό της Ήρας και έπεισαν 50 ολιγαρχικούς απ' αυτούς που είχαν καταφύγει εκεί ως ικέτες να περάσουν από δίκη, αλλά τους καταδίκασαν όλους σε θάνατο. Το καταδικαστικό για όλους αποτέλεσμα της δίκης φανερώνει βέβαια ότι αυτή ήταν στημένη και ότι είχε προαποφασιστεί η τύχη των ολιγαρχικών.

Οι δημοκρατικοί λοιπόν **ξεπέρασαν κάθε λογικό όριο και κάθε ηθικό φραγμό**. Φόνοι, εν ψυχρώ εκτελέσεις, αθέτηση των υποσχέσεων για συμφιλίωση και εξαπάτηση των αντιπάλων, στημένες δίκες είναι τα μέσα που χρησιμοποίησαν για να επιβληθούν, φανερώνοντας έτσι τον σκληρό, απάνθρωπο χαρακτήρα τους, την ανεντιμότητα και τον πολιτικό αμοραλισμό τους. Το εκδικητικό τους μένος, που δεν βρίσκει αντίσταση από τους καταπιεσμένους ολιγαρχικούς, θα ξεσπάσει πιο άγρια στη συνέχεια προκαλώντας νέα και φρικτότερα εγκλήματα.

Η απελπισία των ικετών (διέφθειρον αὐτοῦ ... ἀνηλοῦντο)

Οι ολιγαρχικοί ικέτες στον ναό της Ήρας, βλέποντας τους φόνους και τις εκτελέσεις των ομοϊδεατών τους από τους δημοκρατικούς, συνειδητοποίησαν ότι δεν υπήρχε πλέον καμιά ελπίδα σωτηρίας. Έτσι, προτίμησαν να θέσουν οι ίδιοι τέρμα στη ζωή τους παρά να πέσουν στα χέρια των εχθρών τους και να υποστούν ταπεινωτικό θάνατο. Άλλοι αλληλοσκοτώνονταν μέσα στον ναό, κάποιοι κρεμάστηκαν από τα δέντρα και άλλοι αυτοκτονούσαν με όποιον τρόπο μπορούσαν. Τα τρία ρήματα που χρησιμοποιεί στο σημείο αυτό ο Θουκυδίδης και τα οποία δηλώνουν θάνατο (*διέφθειρον ἀλλήλους, ἀπήγγχοντο, ἀνηλοῦντο*) μεταδίδουν με ενάργεια το **κλίμα της απόγνωσης** των ολιγαρχικών και δημιουργούν μια από τις πιο έντονες, σκληρές και τραγικές εικόνες του έργου του.

Τα αίτια των βιαιοπραγιών (τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες ... λαβόντων)

Όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης, οι βαρβαρότητες των δημοκρατικών συνεχίστηκαν για επτά ημέρες. Στο διάστημα αυτό σκότωναν όσους θεωρούσαν εχθρούς τους με την κατηγορία ότι είχαν προσπαθήσει να καταλύσουν τη δημοκρατία. Ωστόσο, την υπεράσπιση της δημοκρατίας ο ιστορικός τη θεωρεί απλό **πρόσχημα**, πίσω από το οποίο κρύβονταν

άλλα κίνητρα, όπως η **προσωπική έχθρα** και τα **χρέη**. Τα αίτια επομένως του εμφύλιου σπαραγμού στην Κέρκυρα δεν ήταν μόνο **πολιτικά-ιδεολογικά** αλλά και **κοινωνικά** και **οικονομικά**, συνδέονταν δηλαδή με την οικονομική εκμετάλλευση και καταπίεση που ασκούσαν οι ολιγαρχικοί στους δημοκρατικούς και την προσπάθεια των τελευταίων να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους. Ίσως αυτό εξηγεί ως έναν βαθμό γιατί οι δημοκρατικοί φτάνουν σε τόσο ακραίες εκδηλώσεις μίσους και εκδικητικότητας σε βάρος των αντιπάλων τους.

Ο ρόλος του Ευρυμέδοντα και των Αθηναίων (Ημέρας τε ἑπτὰ ... ὁ Εὐρυμέδων ... παρέμεινε)

Στο σημείο αυτό ο Θουκυδίδης φαίνεται πως μέμφεται ἔμμεσα τον Ευρυμέδοντα για τη στάση που τήρησε στα αιματηρά γεγονότα της Κέρκυρας. Αν και διέθετε 60 πλοία, δηλαδή αρκετή δύναμη για να αποτρέψει τις σφαγές (ο

Νικόστρατος το πέτυχε αυτό με μόλις 12 πλοία), αυτός ἔμεινε τελείως **αμέτοχος** είτε από αδιαφορία είτε από ανικανότητα. Γι' αυτό και ο ιστορικός θεωρεί ότι έχει **μερίδιο ευθύνης** για την αλληλοσφαγή στην Κέρκυρα.

Για τον Νικόστρατο δεν γίνεται καμία άλλη αναφορά. Το πιο πιθανό είναι ότι επέστρεψε στη Ναύπακτο μετά την άφιξη των 60 αθηναϊκών πλοίων ή ότι δεν είχε τη δύναμη να επιβάλει τη γνώμη του, γιατί ήταν κατώτερος από τον Ευρυμέδοντα. Αν είχε φύγει, δεν πήρε, όπως είδαμε, τους Μεσσηνίους μαζί του. Πάντως ο Θουκυδίδης δεν τους αποδίδει ευθύνη ή συμμετοχή στις φρικαλεότητες των Κερκυραίων δημοκρατικών.

Η κορύφωση των θηριωδιών (πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου)

Με τη φράση *πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου* ο Θουκυδίδης ανακεφαλαιώνει τα προηγούμενα και κάνει μια εισαγωγή στη βαθιά ανατομία της ανθρώπινης ψυχολογίας και της παθο-

λογίας του εμφύλιου πολέμου, που θα επιχειρήσει στα επόμενα κεφάλαια. Διαπιστώνει λοιπόν πως σ' αυτές τις εφτά μέρες των βιαιοπραγιών διαπράχθηκαν κάθε είδους φόνοι και ο θάνατος επικράτησε σε όλες του τις μορφές και ότι έγιναν πράγματα φρικτά και ακόμα χειρότερα: ο πατέρας σκότωνε το παιδί του, οι ικέτες απομακρύνονταν βίαια από τα ιερά και σκοτώνονταν κοντά σ' αυτά και κάποιοι κλείστηκαν με τείχος στο ιερό του Διονύσου και αφέθηκαν να πεθάνουν, αργά και βασανιστικά, από την πείνα. Τα αποτρόπαια αυτά εγκλήματα, που αποτελούν και την κορύφωση των φρικαλεοτήτων στην Κέρκυρα, καταδεικνύουν τον **ολέθριο χαρακτήρα του εμφύλιου σπαραγμού**. Η φυσική τάξη των πραγμάτων ανατράπηκε, αφού ακόμη και η πατρική αγάπη και στοργή προς τα παιδιά αντικαταστάθηκε από το μίσος και τις πράξεις ωμότητας. Οι άγραφοι ηθικοί νόμοι, όπως αυτός που όριζε ότι οι ικέτες ήταν πρόσωπα ιερά και απαραβίαστα, καταπατήθηκαν βάνανυσα. Κάθε έννοια ηθικής και δικαιοσύνης χάθηκε, οι νόμοι καταλύθηκαν και η ανθρωπιά υποχώρησε μπροστά στην ακόρεστη επιθυμία για δύναμη και επικράτηση.

Όλα αυτά όμως ο ιστορικός τα θεωρεί συνήθη φαινόμενα που παρατηρούνται σε συνθήκες εμφύλιου πολέμου (και οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι). Η παρατήρηση αυτή σε συνδυασμό με τη ρεαλιστική και δραματική απεικόνιση των απάνθρωπων

πράξεων που συνέβησαν στην Κέρκυρα απηχούν και τις αντιλήψεις του για τις τραγικές συνέπειες των εμφυλίων και γενικότερα του πολέμου, που θα παρουσιάσει πιο διεξοδικά στην «Παθολογία» του (κεφ. 82-83). Για τον Θουκυδίδη ο πόλεμος εξαχρειώνει τον άνθρωπο. Του διδάσκει τη βία, ερεθίζει τα πιο άγρια ένστικτά του και τον αποκτηνώνει. Οι ηθικές αξίες περιφρονούνται, κυριαρχεί η απάτη και το ψέμα και το δίκαιο που επικρατεί είναι αυτό του ισχυρού. Ο άνθρωπος ταπεινώνεται και χάνει την αξιοπρέπειά του. Κι αυτή η ηθική κατάπτωση στην οποία οδηγεί ο παραλογισμός της βίας επιδρά διαλυτικά στην κοινωνία, αφού χάνονται εκείνες οι σταθερές αξίες που τη συνέχουν αρμονικά.

Περιγράφοντας λοιπόν ο Θουκυδίδης τον εμφύλιο σπαραγμό στην Κέρκυρα δεν καταγράφει απλώς ένα γεγονός. Ταυτόχρονα εκφράζει τις **αντιπολεμικές του διαθέσεις**, τον αποτροπιασμό του και τη θλίψη του για τα δεινά που προκαλεί ο πόλεμος και προβάλλει την ανάγκη να στηριχθούν οι ανθρώπινες κοινωνίες στις αξίες της λογικής, της φρόνησης και του ανθρωπισμού.

Η μέθοδος και η γραφή του Θουκυδίδη

- **Αφηγηματική τεχνική:** Η αντικειμενική, **τριτοπρόσωπη αφήγηση** συνδυάζεται με την **περιγραφή** των φρικαλεοτήτων του εμφυλίου, η οποία χαρακτηρίζεται από ενάργεια, δύναμη αλλά και νηφαλιότητα, καθώς ο ιστορικός αποφεύγει κάθε συναισθηματική έξαρση ή προσωπικό σχόλιο. Κυριαρχεί ο **παρατατικός**, για να καταδειχτεί η διάρκεια και η ένταση των γεγονότων.

Χαρακτηριστική είναι η **συσσώρευση ρημάτων που δηλώνουν θάνατο**. Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί 12 τέτοια ρήματα ή ρηματικές φράσεις (*ἀπέκτεινον, ἀπεχρῶντο, κατέγνωσαν πάντων θάνατον, διέφθειρον ἀλλήλους, ἀπήγχοντο, ἀνηλοῦντο, ἐφόνεον, ἀπέθανον, πᾶσα ἰδέα κατέστη θανάτου, ἀπέκτεινε, ἐκτείνοντο, ἀπέθανον*) και κλιμακώνει αριστοτεχνικά την αφήγησή του, έτσι ώστε να μεταβαίνει σε ολοένα και αγριότερα παραδείγματα φόνων, ενδεικτικά της ηθικής κατάπτωσης και της ανατροπής του δικαίου και της φυσικής τάξης που συμβαίνουν σ' έναν εμφύλιο πόλεμο. Επιπλέον καθένα από τα ρήματα που δηλώνουν θάνατο προσδιορίζεται από ποικίλους προσδιορισμούς (χρόνου, τόπου, αιτίας κ.λπ.). Έτσι αποσαφηνίζονται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαπράχθηκαν τα αποτρόπαια γεγονότα και η ιστορική αφήγηση αποκτά μεγαλύτερη ένταση και δραματικότητα.

- **Ύφος:** Το ύφος είναι πυκνό και λιτό και ταυτόχρονα χαρακτηρίζεται από παραστατικότητα, ενάργεια, δραματικότητα. Στοιχεία που συνθέτουν το συγκεκριμένο ύφος είναι ο μακροπερίοδος, σύνθετος και με πολλούς προσδιορισμούς λόγος, η εμφατική συσσώρευση ρημάτων που δηλώνουν θάνατο και η χρήση ποικίλων εκφραστικών σχημάτων, όπως οι παραστατικές και «σκληρές» εικόνες (π.χ. των ολιγαρχικών που αλληλοσκοτώνονται ή αυτοκτονούν με διάφορους τρόπους), οι **αντιθέσεις** (Οἱ

μὲν Πελοποννήσιοι – Κερκυραῖοι δὲ [αντιπαραβάλλει τους δύο πρωταγωνιστές της δράσης], προσπλεύσας – οἰχομένας [εξηγεί την αλλαγή συμπεριφοράς των Κερκυραίων], τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες ... ἰδίας ἔχθρας ἔνεκα καὶ ἄλλοι χρημάτων [αντιπαραβάλλει το πρόσχημα της δράσης των δημοκρατικῶν προς τις πραγματικές αιτίες]), ἡ **υπερβολή** (οὐδὲν ὅ,τι οὐ ξυνέβη καὶ ἔτι περαιτέρω), που αποσκοπεί στη συναισθηματική διέγερση του αναγνώστη, και το **πολυσύνδετο** Καὶ γὰρ πατήρ... ἀπέκτεινε καὶ ... ἀπεσπῶντο καὶ ... ἐκτείνοντο ... καὶ ἀπέθανον (η συσσώρευση των αποτρόπαιων εγκλημάτων εντείνει τη δραματικότητα και την τραγικότητα του κειμένου).

- **Αντικειμενικότητα-ακρίβεια:** Παρά τη σκληρότητα των γεγονότων που εξελίχθηκαν στην Κέρκυρα, ο ιστορικός επιμένει στην ακριβή και ρεαλιστική καταγραφή τους αποφεύγοντας να εκδηλώσει προσωπικές κρίσεις ή συναισθήματα, αφήνοντας έτσι τους αναγνώστες να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα. Δύο ειρωνικές αιχμές διαπιστώνουμε ωστόσο στις αναφορές του Θουκυδίδη στον Αλκίδα και τον Ευρυμέδοντα (για τον τρόπο φυγής του πρώτου και την παθητική στάση του δεύτερου), που αποτελούν και ένα σχόλιο του ιστορικού για τον κυνισμό και την ανάληψη στάση των ισχυρών προς τους προστατευόμενούς τους.